

ОКСАНА ВІКТОРІВНА ЧЕРВЯКОВА,

кандидат юридичних наук,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

 <https://orcid.org/0000-0002-8144-1195>,

e-mail: cherviakovaov@ukr.net;

РОМАН ВАЛЕРІЙОВИЧ СИТНИК,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

 <https://orcid.org/0000-0002-6184-3699>,

e-mail: roma.sitnik@gmail.com;

МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ ГОНЧАРЕНКО,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

 <https://orcid.org/0000-0003-2819-783X>,

e-mail: mix.gonch@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ СЕРЕД ЗАСОБІВ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Уже більше семи років суверенітет і територіальна цілісність України порушені, частина територій Донецької та Луганської областей, Автономна Республіка Крим тимчасово не підконтрольні суверену. В цих умовах науковці та експерти з питань реінтеграції звертають увагу на категорії ефективного і загального контролю. Вирішенню актуальних питань внутрішньої та зовнішньої політики України може сприяти розробка концепції ефективного контролю, результати аналізу якої можуть бути віднесені до аргументів, що конфлікт на території України доцільно класифікувати як міжнародний, проти України здійснюється збройна агресія з боку Російської Федерації.

Ключові слова: *військове право, національна безпека, колективна безпека, суверенітет, реінтеграція, ефективний контроль, окупація, відповідальність.*

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Сьогодні в умовах активного збройного конфлікту для України питання ефективного контролю є вкрай актуальним. Ця концепція була розроблена на основі аналізу досвіду вирішення конфліктів різних країн паралельно з концепцією загального контролю, які у сукупності сьогодні застосовуються для доведення причетності держав до конфліктів в інших країнах. Зокрема, держава, яка контролює поведінку приватних осіб або групи осіб на території іншої держави, визначається такою, що здійснює контроль. У таких ситуаціях дії приватних осіб присвоюються державі, хоча встановлення відповідного зв'язку вкрай важко довести через його приховування.

Саме встановлення такого зв'язку між державою та особою чи групою осіб, а також викриття причинно-наслідкового зв'язку між керівними діями держави і поведінкою певних осіб/особи стає головним завданням розгляду справ уповноваженими інституціями. Рішення про наявність чи відсутність ефективного контролю приймається у встановленому порядку

міжнародним уповноваженим суб'єктом (наприклад, Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), Міжнародним судом Організації Об'єднаних Націй). Тобто доведення ефективного контролю включає не лише збір та оцінку доказів, але й остаточне винесення рішення про наявність чи відсутність контролю. Це означає, що для доведення ефективного контролю на тимчасово окупованих територіях України доцільним є чітке виділення ознак ефективного контролю, формування його поняття, визначення критеріїв доказування.

Стан дослідження проблеми

Що стосується теоретико-правової основи концепції ефективного контролю, то це питання вже неодноразово перебувало в полі зору дослідників, до того ж як закордонних науковців, так і українських, які активізували аналіз відповідного напрямку у зв'язку з подіями з 2014 р. Серед українських учених, які досліджували концепції ефективного та загального контролю, слід назвати О. В. Задорожнього, О. Д. Роговика, Д. О. Новашка та інших.

Серед зарубіжних науковців питання загального й ефективного контролю досліджували Я. Броунлі, Е. Нуман, Л. Ольсон, М. Сассола та ін. Проте, незважаючи на важливість і актуальність цього питання в Україні, сучасна українська юридична наука не містить системного комплексного дослідження ефективного контролю, яке б стало основою для застосування відповідної концепції в Україні.

Мета і завдання дослідження

Основною *метою* дослідження є з'ясування основних положень та особливостей практичної реалізації концепцій ефективного контролю, що може в подальшому стати основою для доведення доцільності й обґрунтованості їх застосування в Україні. Для досягнення зазначеної мети ми вважаємо за доцільне поділити дослідження на дві частини для виконання певних *завдань*. У першій частині дослідження ми здійснимо загальноправову характеристику концепції ефективного контролю та виділимо ознаки цього різновиду контролю. Особливу увагу буде приділено рішенням міжнародних судів і трибуналів, що були взяті за основу при формуванні положень концепції загального й ефективного контролю. Також звернемо увагу та проаналізуємо міжнародно-правові документи, які регулюють ці питання. У другій частині дослідження доцільним вважаємо зосередитися на питанні практики застосування концепції ефективного контролю. У результаті дослідження ставимо собі такі завдання: з'ясування ознак і поняття ефективного та загального контролю в міжнародному праві; визначення шляхів доведення та особливостей практичної реалізації зазначених концепцій.

Наукова новизна дослідження

Сучасна українська юридична наука не містить системного дослідження концепцій ефективного та загального контролю, їх порівняння і висновків щодо доцільності застосування для оцінки ситуації в Україні. Хоча, з точки зору вже наявних результатів доведення фактів ефективного та загального контролю, можна побачити, що концепції застосовуються для: визначення характеру збройного конфлікту (міжнародний чи неміжнародний); визначення тих норм права та правових режимів, які слід застосовувати й увести на певних територіях.

Виклад основного матеріалу

Особливої актуальності з боку вітчизняних науковців тематика загального й ефективного контролю набула під час збройної агре-

сії Російської Федерації проти України. Оскільки конфлікт має характер гібридної війни, визначити тип конфлікту і довести участь у ньому Російської Федерації досить-таки складно.

Одразу звернемо увагу на розмежування термінів «окупація», «ефективний контроль» і «загальний контроль». Головною відмінністю є те, що під час окупації відбувається встановлення влади без отримання суверенних прав державою над територією або частиною території іншої держави. Окупація може бути визнаною, навіть коли збройний опір відсутній. У той же час ефективний контроль пов'язується зі збройним конфліктом. Як правило, це ведення військових дій недержавними збройними угрупованнями проти урядових сил однієї держави за підтримки іншої держави, без якої згадані угруповання не могли би провадити свою діяльність у тому обсязі, який фактично характеризує наслідки конфлікту. Підтримка може бути військовою, матеріально-технічною, фінансовою, координаторською тощо.

Крім наведеної відмінності, під час окупації держава-окупант створює органи окупаційної влади. При ефективному контролі незаконні збройні угруповання можуть створювати «органи влади» за підтримки іншої держави, яка співпрацює із цими «органами» та може делегувати до них своїх представників.

Факт окупації не потребує судового визнання, він констатується, коли держава встановлює владу над територією або частиною території іншої держави без отримання суверенних прав. Наявність ефективного контролю та загального контролю визначається міжнародними судовими установами за умови їх доведення з боку держави, на території якої діють недержавні збройні угруповання, підтримувані іншою державою¹.

Щодо загального контролю, який ми називаємо поряд з ефективним, то одразу пояснимо, що в міжнародному праві існують дві концепції, відповідно до яких державі присвоюють протиправну поведінку приватних осіб (або групи осіб). У нашому дослідженні ми сконцентруємо увагу на сутності концепції ефективного контролю [2, с. 193]. Адже в наукових колах та серед практиків продовжуються дискусії щодо можливості і доцільності використання категорії «ефективний контроль»

¹ Окупація та ефективний контроль: національне сприйняття та міжнародно-правові реалії // Facebook : сайт. 23.01.2017. URL: <https://www.facebook.com/834310136682954/posts/1167635720017059/> (дата звернення: 16.05.2021).

у контексті притягнення до відповідальності Російської Федерації за порушення загально-визнаних прав та свобод особи на тимчасово непідконтрольних територіях України¹. Однак основним методом дослідження обираємо порівняння положень указаних концепцій, адже в результаті зазначеного порівняння та аналізу будуть отримані результати, які можуть бути взяті за основу під час вирішення актуальних питань внутрішньої і зовнішньої політики України, сприяти доведенню твердження, що конфлікт на території України є міжнародним конфліктом, збройною агресією проти України.

Вивчаючи генезу виникнення концепції ефективного контролю, спостерігаємо, що її формування пов'язане з установленням зв'язку між державою та діями певних осіб. Витоки відповідного вчення розроблені Міжнародним судом Організації Об'єднаних Націй у справі про військову та напіввійськову діяльність у Нікарагуа та проти Нікарагуа (*Nicaragua v USA*) ще у 1986 р.² У цій справі Нікарагуа звернулася до суду із заявою проти США у зв'язку із фінансуванням та підтримкою США військово-політичного руху «контрас»³ у Нікарагуа, представники якого вели партизанську війну проти уряду держави у 1980–1990 роках. Нікарагуа посилалася на те, що США контролювали дії «контрас» у період вказаного конфлікту і, відповідно, повинні відповідати за порушення норм міжнародного права, які мали місце в діях зазначених угруповань. У цій справі йшлося про порушення норм міжнародного гуманітарного права. Суд ООН визнав причетність США до протистояння між «контрас» і Нікарагуа (зокрема, факти надання допомоги відповідним протиурядовим формуванням у вигляді навчання, фінансування, озброєння, надання провіанту, інструктуван-

ня тощо.), однак не задовольнив вимогу Нікарагуа щодо присвоєння поведінки «контрас» США у зв'язку з недоведеністю здійснення Сполученими Штатами Америки повного контролю над указаними угрупованнями [2, с. 5; 3]. Названі й інші результати зазначеної справи мають велике значення для подальшої оцінки та класифікації збройних конфліктів, оскільки саме під час її розгляду було започатковано концепцію ефективного контролю. Відповідно до вказаної концепції держава несе відповідальність за правопорушення осіб або групи осіб, якщо буде доведено, що така держава здійснювала ефективний контроль над військовими або воєнізованими операціями, під час яких особи скоїли ці правопорушення.

Етимологічно термін «ефективний» означає не удаваний, а такий, що існує і має ефект [3, с. 173], тобто результат – вплив на процеси на підконтрольних територіях. До того ж, якщо факт контролю держави над місцевістю поза межами своєї національної території встановлено, не є необхідним визначати, чи здійснює держава-учасниця детальний контроль над політикою та діяльністю підлеглих (*subordinate*) місцевих адміністрацій. Лише самого факту, що місцева адміністрація функціонує в результаті військової та іншої підтримки певної держави, достатньо для притягнення до відповідальності певної країни за здійснювану нею діяльність⁴.

Концепція ефективного контролю дозволяє врахувати випадки опосередкованих (непрямих) захоплень територій інших держав і визначати держав-відповідачів за порушення прав особи під час розгляду справи уповноваженими інституціями⁵.

У цьому контексті акцентуємо увагу на питанні теракту проти третьої держави з території, яка знаходиться під ефективним контролем. Якщо в цілому було доведено наявність ефективного контролю над певною територією, то контролююча сторона нестиме відповідальність за всі діяння контрольованих нею адміністрацій. Як пояснює Е. Нуман, дії, що виходять за межі інструкцій, які були

¹ Герасименко Є. Щодо «ефективного контролю» і неефективної критики // Українська правда : сайт. 17.02.2017. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/02/17/7135511/> (дата звернення: 16.05.2021).

² Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (*Nicaragua v. United States of America*). Judgment of 26 November 1984 // *Cour Internationale de Justice* : сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19841126-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 16.05.2021).

³ Контрас (*contras*, скор. від ісп. *contrarrevolucionarios* – контрреволюціонери) – військовий політичний рух, озброєна опозиція Сандіністському режиму.

⁴ Поняття «ефективний контроль» в міждержавних заявах України проти Російської Федерації // Урядовий портал : офіц. сайт. 11.02.2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/249734247> (дата звернення: 18.05.2021).

⁵ Герасименко Є. Щодо «ефективного контролю» і неефективної критики // Українська правда : сайт. 17.02.2017. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/02/17/7135511/> (дата звернення: 16.05.2021).

надані контролюючою державою, можуть бути прирівняні до дій, здійснених під ефективним контролем (коли такі інструкції були надані в межах здійснення зазначеної діяльності). Пояснюється означене тим, що держава, яка здійснює ефективний контроль, беручи повноваження надавати інструкції, отримує зобов'язання контролювати їх виконання. Однак у такій ситуації дії «контрольованої адміністрації» не будуть ототожені з діями офіційних представників держави, яка здійснює ефективний контроль. Висновок, який можна зробити з означеного: якщо під час здійснення ефективного контролю провадилася терористична діяльність, то вся відповідальність за таку діяльність може бути покладена на державу, що здійснює ефективний контроль. І саме ця держава зобов'язана припинити терористичну діяльність¹.

На противагу концепції ефективного контролю проаналізуємо справу Душко Тадича (Tadić case) в Міжнародному трибуналі для колишньої Югославії (далі – МТКЮ), в якій судді розширили межі міжнародної відповідальності Югославії за дії осіб у Боснії та Герцеговині. Звернемо увагу на те, що була використана концепція загального контролю, яка відрізняється від позиції, сформульованої в рішенні Міжнародного суду ООН.

Апеляційна палата МТКЮ вирішила, що критерій, який застосовував Міжнародний суд ООН у справі Нікарагуа проти США, не є переконливим для встановлення відповідальності держави, адже він суперечить самій логіці права відповідальності держав, а також юридичній практиці. Міжнародні фахівці звертають увагу на той факт, що коли йдеться про відповідальність за певну військову організацію, якщо загальний контроль над цією організацією здійснює іноземна держава, то цього достатньо, щоб іноземна держава несла відповідальність за всі дії організації [4, с. 165–178]. У рішенні Апеляційної палати МТКЮ стверджувалося, що держава не повинна відмовлятися від міжнародної відповідальності за військову підтримку, де б її не надавали – чи на своїй території, чи за кордоном. І прикриттям не може слугувати той факт, що держава не давала конкретних вказівок. Також результати роботи МТКЮ свідчать про доці-

льність відмежування відповідальності держав за дії конкретних осіб (у такому випадку необхідна наявність інструкцій щодо кожної окремої операції, тобто застосування концепції ефективного контролю) та відповідальності держав за дії ієрархічно організованих структурованих груп.

Уважаємо за доцільне уточнити, що для доведення загального контролю особа, поведінка якої присвоюється державі, повинна бути членом організації. При цьому Е. Нуман стверджує, що не тільки військові організації можуть бути тими організаціями, членство в яких потрібно доводити при оцінці дій особи для доведення загального контролю. Науковець указує, що перша частина тесту загального контролю полягає в аналізі тих протиправних дій, що виконує конкретна особа. Аналіз результатів діяльності Апеляційної палати МТКЮ дозволяє зробити висновок, що така особа повинна бути членом «організованої та ієрархічно структурованої групи», щоб застосувати тест загального контролю. Відповідь на питання, які особливості дають підстави для позначення групи як організованої та ієрархічно структурованої, також надає Апеляційна палата МТКЮ. Як приклади таких груп наводяться військові підрозділи або «збройні групи нерегулярних чи повстанських груп», а у випадку громадянських війн – «будь-яка інша ієрархічно організована група»². Із цього приводу М. М. Мезох зазначив, що «такий підхід є обґрунтованим з урахуванням таких характеристик організованих груп, які відрізняють їх від індивідів, як наявність структури, командування, правил і регламенту». Він доходить висновку, що для притягнення до відповідальності держави за дії індивідів у межах організованої групи достатньо наявності загального контролю. Відповідно до концепції загального контролю держава несе відповідальність за дії організованої групи, якщо вона здійснювала загальний контроль над нею, який не обов'язково передбачає надання певних інструкцій або вказівок, а може виражатись у загальній підтримці цих осіб, у тому числі фінансовій, військовій чи в іншій формі [5, с. 121–123].

Отже, що стосується концепції загального контролю, то вона відрізняється від ефективного контролю. Згідно з цією концепцією державі, яка підтримує дії осіб як членів організованої групи, присвоюється поведінка таких осіб. При цьому підтримка з боку держави не обов'язково включає в себе надання конкретних

¹ Nyman E. Overall Control. The Case against Dusko Tadic and the Concept of Control in the ILC-Articles on State Responsibility // University of Lund : сайт. URL: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1560805&fileId=1565431> (дата звернення: 18.05.2021).

² Там само.

військових інструкцій і місій. Достатнім для доведення загального контролю є доведення фактів фінансування, продовольчого забезпечення, навчання чи в інших формах надання підтримки.

З огляду на вказане вище стає зрозумілим, що хоча ці дві концепції є схожими за основною ідеєю втілення зв'язку поведінки особи і держави для доведення факту їх участі у збройному конфлікті в іншій державі, все ж таки простежується головна і дуже суттєва різниця. Ці концепції застосовуються за різними критеріями доказування. Концепція ефективного контролю може бути використана для кваліфікації дій приватних осіб, які діяли за вказівками та під керівництвом іноземної держави в конкретних операціях. А концепція загального контролю застосовується для визначення відповідальності іноземної держави за всі дії організованих ієрархічних груп, якими вона керує [1, с. 195].

Таким чином, обидві концепції використовуються для притягнення до відповідальності держави за порушення норм міжнародного гуманітарного права та прав людини, вчинені на території іншої держави – як безпосередньо, так і опосередковано – шляхом «присвоєння» їй поведінки осіб чи незаконних збройних угруповань. Водночас через ефективний контроль довести «причетність» держави до дій осіб чи груп осіб убачається більш складним завданням, аніж при застосуванні положень концепції загального контролю. У першу чергу, з точки зору доказової бази. Саме тому слід ґрунтовно підходити до з'ясування відмінностей між концепцією ефективного контролю і концепцією загального контролю. В першу чергу, така різниця виявляється в роботі ЄСПЛ і Міжнародного суду ООН.

ЄСПЛ є однією з тих інституцій, що вирішує питання наявності чи відсутності контролю. Щоправда, в рішеннях ЄСПЛ йдеться про загальний ефективний контроль. Тим самим у практиці ЄСПЛ йдеться не про ефективний контроль чи про загальний контроль, а про інший різновид – загальний ефективний контроль.

ЄСПЛ розглянув низку справ, у яких порушником прав людини визнана держава, що здійснює загальний ефективний контроль над територією. При цьому рішення було винесене і в тих випадках, коли йшлося про територію іншої держави або територію, над якою держава не здійснювала своєї влади (щодо якої права суверена було порушено).

Відповідна практика вкрай важлива для України, адже вже неодноразово при вирі-

шенні питання порушення прав людини ЄСПЛ вирішував, кого слід визнати винним у певному порушенні норм права. І ця проблема особливо гостро поставала у випадках, коли права були порушені на території, що не знаходилася під контролем держави внаслідок збройного конфлікту. Саме тому ЄСПЛ намагався визначити, під юрисдикцією якої держави знаходилася територія і, відповідно, хто має нести відповідальність за правопорушення.

ЄСПЛ у своїх справах розмежовує поняття «ефективний контроль» і «первинне здійснення влади та контролю». Яскравим прикладом такого розмежування є справа «Луїзиду проти Туреччини». У цій справі позивач вимагав визнати Туреччину відповідальною за порушення своїх прав на доступ до власності, що знаходилася на території північного Кіпру. ЄСПЛ зазначив, що немає необхідності у встановленні «детального контролю» Туреччини над діями Турецької Республіки Північного Кіпру в політичних рішеннях і діях влади цього утворення, оскільки здійснення ефективного контролю над місцевою владою з боку Туреччини є достатньою підставою, щоб притягнути її до міжнародної відповідальності¹.

Вивчаючи питання доведення ефективного контролю в сучасних умовах, розглянемо справу «Мозер проти Республіки Молдова та Росії»². На наш погляд, її вивчення доцільне в умовах триваючого збройного конфлікту в Україні. Згідно з матеріалами справи громадянина Молдови було затримано за підозрою щодо розкрадання активів компанії, в якій він працював, представниками служби безпеки цієї компанії. У подальшому його було передано слідчим органам Придніпровської молдавської республіки (далі – ПМР). Вичерпавши всі національні засоби захисту, вказаний громадянин звернувся до ЄСПЛ із заявою проти двох держав – Республіки Молдова та Російської Федерації. Суд задовольнив його заяву та зазначив, що ПМР завдяки всебічній російській підтримці (в тому числі військовій, економічній та політичній) об'єктивно продовжує існувати і протистояти Молдавській республіці у вирішенні конфлікту. За цих умов

¹ Loizidou v. Turkey. 28 November 1996 // Refworld : сайт. URL: <https://www.refworld.org/cases/ECHR,43de104d4.html> (дата звернення: 18.05.2021).

² Application no. 11138/10 by Boris Mozer against Moldova and Russia lodged on 24 February 2010 // HUDOS : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-145069> (дата звернення: 18.05.2021).

високий ступінь залежності ПМР від російської підтримки чітко вказує на те, що Російська Федерація продовжує здійснювати ефективний контроль і вирішальний вплив на «владу» ПМР. Як наслідок, суд постановив, що Російська Федерація повинна сплатити заявнику 29000 євро¹. *Екстраполюючи* досліджувану категорію на ситуацію, що склалася в Україні, підтримуємо позицію, що так звані Донецька народна республіка та Луганська народна республіка, будучи нелегітимними, створені, підтримуються, а також у цей час перебувають під ефективним контролем Російської Федерації [6, с. 231]. Що стосується Автономної Республіки Крим, то військова присутність та ефективний контроль Російської Федерації були офіційно визнані російською владою.

Сьогодні, як інформує Міністерство юстиції України, представниками нашої держави подано до ЄСПЛ п'ять міждержавних скарг проти Російської Федерації². Зазначимо, що наявність агресії Російської Федерації в Україні констатовано Резолюцією ПАРЄ 2132 (2016) «Політичні наслідки російської агресії в Україні» від 12 жовтня 2016 р.³ Першим міжнародним документом, в якому Російську Федерацію визнано стороною конфлікту і застосовано термін «ефективний контроль», є Резолюція ПАРЄ 2133 (2016) «Засоби правового захисту від порушень прав людини на українських територіях, що знаходяться поза контролем української влади» від 12 жовтня 2016 р.⁴ Указані резолюції не є обов'язковими для виконання та мають лише рекомендаційний характер. Незважаючи на це, завдяки такій кон-

статації у вказаних міжнародних документах для нашої держави підтверджується перспектива довести збройну агресію на Сході України і тимчасову окупацію Автономної Республіки Крим за допомогою концепції ефективного контролю.

Чи, можливо, за концепцією загального контролю? Доцільним для аналізу із цієї точки зору може бути досвід Грузії у спробах доведення контролю Російською Федерацією територій, що непідвладні грузинському уряду (Абхазії та Південної Осетії). Більшість науковців, працюючи над зазначеними питаннями, доходять висновку, що конфлікт 2008 р. у Грузії має бути кваліфікований як міжнародний. І в основу цих висновків вони пропонують покласти концепцію загального контролю [1], спираючись на інформацію, що напередодні військової інтервенції на територію Грузії російська влада вже здійснювала організацію, планування та навіть координувала південноосетинські сили.

Щодо практики, то звернемо увагу на справу «Грузія проти Росії» (Georgia v Russia) в Міжнародному суді ООН стосовно порушення Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Незважаючи на те, що суд відмовив у розгляді справи, посилаючись на відсутність у нього юрисдикції, у судових документах можемо побачити, що Грузія у своїй аргументації посилалася на концепцію ефективного контролю. Зокрема, вона вимагала від Російської Федерації «негайно зупинити та в подальшому утриматися від дискримінаційних порушень прав людини щодо етнічних грузинів, враховуючи атаки на цивільних осіб, цивільні об'єкти, руйнування сіл і міст на територіях Південної Осетії та Абхазії, які знаходяться під окупацією або ефективним контролем Російської Федерації»⁵.

Висновки

Ураховуючи вищевикладене, виокремлюємо дві концепції присвоєння державі поведінки приватних осіб – концепції загального контролю та концепції ефективного контролю. Темпоральний компаративний аналіз їх становлення та подальшого розвитку дозволяє стверджувати, що концепція ефективного контролю була розроблена суддями Міжнародного суду ООН у справі «Нікарагуа проти

¹ Герасименко Є. Щодо «ефективного контролю» і неефективної критики // Українська правда : сайт. 17.02.2017. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/02/17/7135511/> (дата звернення: 16.05.2021).

² Україна та Європейський суд з прав людини // Постійне представництво України при Раді Європи : офіц. сайт. 05.05.2020. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-ta-yevropejskij-sud-z-prav-lyudini> (дата звернення: 18.05.2021).

³ Political consequences of the Russian aggression in Ukraine // Parliamentary Assembly : сайт. 31.08.2016. URL: <https://pace.coe.int/en/files/23166> (дата звернення: 18.05.2021).

⁴ Legal remedies for human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities : Resolution 2133 (2016) // Parliamentary Assembly : сайт. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23167> (дата звернення: 18.05.2021).

⁵ Request for the indication of provisional measures of protection submitted by the Government of Georgia // Cour Internationale de Justice : сайт. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/14663.pdf> (дата звернення: 18.05.2021).

США»: держава може нести міжнародно-правову відповідальність за діяння приватних осіб на території іншої держави у випадку, якщо вона керувала або надавала різного роду допомогу цим особам у конкретних операціях. Це означає, що концепція ефективного контролю може бути використана для кваліфікації дій приватних осіб, які діяли за вказівками та під керівництвом іноземної держави в конкретних операціях. Концепція загального контролю, витoki якої включають в себе рішення МТКЮ, передбачає доведення фактів фінансування, навчання чи в іншій формі допомоги структурованим ієрархічним організаціям.

Розбіжність змісту концепцій формують розбіжності критеріїв доказування в разі за-

стосування концепцій ефективного контролю і загального контролю. На відміну від загального контролю, при доведенні ефективного контролю довести причетність держави до дій певних осіб чи груп осіб убачається більш складним з точки зору критеріїв достатності, об'єктивності і повноти необхідних для цього доказів, обов'язкового доведення участі держави у всіх операціях і місіях, здійснених особою/групою осіб. Для загального контролю самого планування, фінансування, озброєння, навчання може бути достатньо для присвоєння протиправних дій особи, яка обов'язково є членом ієрархічної організації, певній державі. І через це встановлення участі останньої у збройному конфлікті.

Список бібліографічних посилань

1. Малига В., Новашок Д. Концепції ефективного та загального контролю у міжнародному праві: теорія та практика. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2017. Вип. 42. С. 191–200.
2. Новашок Д. О. Концепції ефективного та загального контролю у міжнародному праві: теорія та практика : наук. робота. Одеса, 2018. 33 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9758/erga%20omnes.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 16.05.2021).
3. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1985. Т. 2. 572 с.
4. Сассоли М., Ольсон Л. Решение Апелляционной камеры МУТЮ по существу дела Тадича. *Международный журнал Красного Креста*. 2000. № 2. С. 165–178.
5. Мезох М. М. Международно-правовая ответственность государства за действия индивидов. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. 2012. № 3 (17), ч. 2. С. 121–123.
6. Борисюк Р. Р. Щодо деяких питань «самопроголошень» державоподібних утворень // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова. (м. Харків, 21 листоп. 2016 р.) : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. Харків, 2016. Ч. 1. С. 230–233.

Надійшла до редколегії 20.05.2021

ЧЕРВЯКОВА О. В., СИТНИК Р. В., ГОНЧАРЕНКО М. М. КОНЦЕПЦІЯ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЯ СРЕДИ СРЕДСТВ ВОССТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗОПАСНОСТІ УКРАЇНИ

Уже более семи лет суверенитет и территориальная целостность Украины нарушены, часть территорий Донецкой и Луганской областей, Автономная Республика Крым временно не подконтрольны суверену. В этих условиях ученые и эксперты по вопросам реинтеграции обращают внимание на категории эффективного и общего контроля. Решению актуальных вопросов внутренней и внешней политики Украины может способствовать разработка концепции эффективного контроля, результаты анализа которой могут быть взяты в основу доказательства характера международного конфликта, вооруженной агрессии против Украины.

Ключевые слова: *военное право, национальная безопасность, коллективная безопасность, суверенитет, реинтеграция, эффективный контроль, оккупация, ответственность.*

CHERVIKOVA O. V., SYTNYK R. V., HONCHARENKO M. M. CONCEPT OF EFFECTIVE CONTROL AMONG THE MEANS OF RESTORING NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The sovereignty and territorial integrity of Ukraine have been violated for more than seven years, part of the territories of Donetsk and Luhansk regions, the Autonomous Republic of Crimea are temporarily not under the control of the sovereign. Researchers and reintegration experts pay attention to the categories of effective and general control in these circumstances.

Both concepts from the point of view of historical and law-making importance have significantly influenced the development of international public law and the state responsibility institution involved in armed conflicts, but accomplish this not directly, but through third parties of the conflict: a state controls the behavior of individuals or groups of individuals on the territory of another state. It is possible to appropriate the actions of individuals to the state through the concepts of state and effective control at the international level, although such evidence is extremely difficult in some cases, since the relationship is carefully concealed and the state denies its involvement in international armed conflict. The establishment and recognition of such a relationship between a state and a person or a group of persons, as well as the disclosure of the causal link between governmental actions and the conduct of individuals becomes the subject matter of proving at the international level in case of applying the concepts of effective and general control. In particular, the United Nations International Court of Justice and the European Court of Human Rights are actively working with the concepts of effective and general control to deal with cases of violating human rights, international humanitarian law on the territories of armed conflict.

All this determines the relevance of the research of these concepts for their subsequent practical application to prove the fact of involvement of certain subjects of international law in armed conflicts. In this aspect, the development of the concept of effective or general control can facilitate the solution of topical issues of Ukraine's domestic and foreign policy. The analysis of this concept can be taken as arguments that the conflict in Ukraine should be classified as international, armed aggression of the Russian Federation is being carried out against Ukraine.

Key words: *military law, national security, collective security, sovereignty, reintegration, effective control, occupancy, responsibility.*